

І. О. Карпич,
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини,
кандидат педагогічних наук, викладач кафедри соціальної педагогіки та
соціальної роботи

ЗАХИСТ ПРАВ ДІТЕЙ У СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ **(20-ті рр. ХХ ст.)**

Дитинство – період життя людини, коли формуються найважливіші функції організму, активно здійснюється засвоєння моральних норм, знань і цінностей, що дозволяє малюку почуватися повноцінним членом суспільства.

Діти – це особлива соціально-демографічна група населення з віковими обмеженнями, яка має свої права, інтереси, специфічні проблеми.

Потреба в становленні та розвитку системи соціального виховання в 20-х рр. ХХ ст. була зумовлена об'єктивними та суб'єктивними чинниками. Нечувана імперіалістична світова війна, потім жорстока громадянська війна і голод забрали мільйони батьків. Радянська влада повинна була доглянути безпритульних дітей, напівсиріт, які потребували опіки з боку держави [1, с. 26].

Радянська система освіти не могла обмежуватися лише школою, що приймала дитину на 3–4 години на добу. Виникла необхідність цілковито охопити й організувати дітей [1, с. 26].

Це масове соціальне явище ще більше загострило проблему соціального виховання й поставило перед радянською державою завдання практично й широко розв'язати її, що сформулював у 1920 р. Наркомос України у «Декларації про соціальне виховання дітей» [1, с. 26].

Основне завдання Декларації полягало у тому, щоб, зламавши стару конструкцію, перетворити всі роз'єднанні типи дитячих установ (садки, притулки, школи) в єдину динамічну систему соціального виховання, орієнтуючись на дитячий будинок як на основну організаційну форму [3, с. 12].

В Україні гостро постало питання, як організувати дитячому населенню соціальне виховання, забезпечення й охорону. Ідеальною формою соціального виховання проголошувався дитячий будинок [4, с. 5]. Пояснювалося це необхідністю врятувати безпритульних дітей від загибелі і тим, що індивідуалістична за своєю природою сім'я ніколи не дасть дітям справжнього колективістського виховання » [2, с. 155].

«Декларація про соціальне виховання дітей», враховуючи глибоку кризу родин, нечуваний зріст безпритульності та бездоглядності дітей, в умовах величезної ваги соціального перевороту, намагалася виконати всі обов'язки держави перед дитинством [1, с. 26].

Радянська держава брала на себе обов'язок охорони, навчання, виховання та організації дітей. Уся система соціального виховання оформлялася, залежно від стану тих чи інших груп дітей, в такі установи й організації: майданчики різних типів; дитячий садок-школа (школа-клуб) неповного дня; денний дитячий садок, дитячий будинок, школа цілого дня; дитячий будинок, дитяче містечко, комуна, колонія [1, с. 28–29].

Названі типи установ соціального виховання, разом із допоміжними установами для дітей з моральними й фізичними дефектами, охоплювали все дитяче населення, починаючи від тих, хто перебував ще в досить міцній родині, аж до тих, хто цілком випав із родини [1, с. 29].

Крім названих типів установ для здійснення соціального виховання, існували інші організації охорони дитинства: колектори, розподільники, інститут братів і сестер соціальної допомоги, патронат, організації юридичного захисту дітей та різні громадські організації тощо. Завершувалася система соціального виховання організацією, що нею було пронизано життя всіх зазначених вище установ і організацій – комуністичним дитячим рухом, що найповніше охоплював і здійснював соціальне виховання дітей. Під керівництвом комсомолу дитячий рух через організації юних ленінців і жовтенят найширше і по-ленінськи проводив соціальне виховання дитячого населення, ставив своїм завданням дійсно й

цілковиту організацію дітей як піонерів комуністичного будівництва [1, с. 29].

Наукові джерела засвідчують, що тогочасна система народної освіти створювалася згідно з теоретичними розробками Наркомосу УСРР та складалася з двох частин – закладів соціального виховання та профшкіл, до яких додавалися установи освіти для дорослих у формі політосвіти. Така система будувалася без ретельної попередньої підготовки, а тому мала певні помилки. Вже у другій половині 20-х рр. ХХ ст. спостерігається поступовий відхід керівників Наркомосу від курсу винятково на дитячий будинок (у галузі соціального виховання), відбувається певна переорієнтація їх на школу, проте школу в розумінні «соцвихівському», тобто як заклад, який не лише навчає дитину, але й виховує її, бере на себе обов'язки організації побуту й дозвілля своїх вихованців [3, с. 169].

Враховуючи, що орієнтація на дитячий будинок була перебільшенням і школа набула домінантного значення, то все ж основний підхід до соціального виховання як до загальної організації дитинства виявився правильний. Внаслідок цього, основним фактором соціального виховання став дитячий комуністичний рух, що стихійно зростав. Він охоплював повністю і дитячу шкільну організацію, реорганізуючи нерухомість, формалізм і авторитарність школи та поєднуючи в єдиному процесі виховання й навчання [4, с. 5].

Починаючи з 1921 р. і до 1928 р., Народний комісаріат освіти щорічно видавав спеціальні «Порадники соціального виховання» з директивними матеріалами про школу й виховання в Україні, положення й статuti окремих дитячих установ, програмні матеріали тощо. «Порадник...» був основним джерелом, звідки учительство брало настанови про застосування комплексного навчання [330, с. 185].

Упровадження комуністичних ідей в українську освітню систему в 20-х рр. ХХ ст. передбачало створення середовища соціального виховання

дітей в концепції дитячих будинків, що руйнувалася і не була здатна раціонально організувати виховання нової людини через відсталість.

Організація соціального виховання дітей в концепції дитячих будинків виявилася неефективною. Тому школа залишалася основною виховною інституцією, її підвалиною став дитячий комуністичний рух, який вносив у її життя політичні процеси, що відбувалися у суспільстві.

Отже, як показав аналіз історико-педагогічних джерел, у системі соціального виховання УСРР дитячий рух займав центральне місце як єдиний засіб виховання дітей на основі їх активної участі в суспільно-політичному і трудовому житті, процес залучення дітей до тих подій, які виникали на фоні класової боротьби.

Список використаних джерел:

1. Зільберштейн А. Система народної освіти. Збірка / А. Зільберштейн, В. Ястржембський. – Х. : Державне видавництво України, 1929. – 320 с.
2. Нариси історії українського шкільництва: 1905–1933: навч. посіб. / О. В. Сухомлинська [та ін.]; за ред. О. В. Сухомлинської. – К. : Заповіт, 1996. – 304 с.
3. Порадник по соціальному вихованню дітей. Упорядкував Ценсоцвих Наркомосвіти УССР. Вип. 1. – Х. : Всеукраїнське державне видавництво, 1921. – 134 с.
4. Ряппо Я. Система народної освіти на Україні / Я. Ряппо. – Харків : Державне видавництво України, 1926. – 128 с.